

14. ročník, úloha V. 2 ... dělo na lodi (5 bodů; průměr ?; řešilo 32 studentů)

Děla na bitevních lodích se nabíjejí následujícím způsobem: do hlavně se dá střela o hmotnosti M a za ní určitý počet balíku s výbušninou (objem jednoho balíku je V_0), podle toho jak daleko chceme střílet. Kolikrát se zvětší dostřel takového děla, když nabijeme dvojnásobné množství výbuštiny? Výbuch si představujte tak, že najednou se místo výbuštiny objeví dvouatomový plyn o teplotě T_0 a tlaku p_0 . Ráže děla je deset palců. Odpor vzduchu zanedbejte.

Nápad Karla Kouřila, když přemýšlel, co zadáme do FYKOSu.

Nejdříve určíme, jak daleko je vlastně možné dostřelit, pokud je počáteční rychlost střely v , maximálního dosřelu dosáhneme, pokud vystřelíme pod úhlem 45° k vodorovné rovině, střela poletí po dobu $t = \sqrt{2v/g}$ a dopadne do vzdálenosti $s = v^2/g$. Tedy dostřel je přímo úměrný počáteční energii náboje ($s \sim E = \frac{1}{2}mv^2$). Nyní určíme jakou energii získá náboj v hlavni. Výbuch je věc poměrně rychlá (každý kdo už nějaký viděl jistě souhlasí), takže nejlepší přiblížení toho co se děje v s plynu v hlavni při výstřelu je adiabatický děj.

Předpokládejme, že hlavěň má délku l průřez S a že jeden balík výbuštiny má délku x_0 . Na střelu v hlavni působí síla $F = pS$, pro tlak máme z rovnice pro adiabatický děj vztah $p = p_0 V_0^\kappa / V^\kappa$. Pokud ještě označíme x vzdálenost zadní strany střely od začátku hlavně můžeme pro sílu působící na střelu psát

$$F = S \frac{p_0 x_0^\kappa}{x^\kappa}.$$

Energii střely dostaneme jednoduchou integrací $E = \int_{x_0}^l F dx$. Takže energie střely, pokud dáme do hlavně jeden balík výbuštiny je

$$E_1 = \frac{1}{1-\kappa} S p_0 x_0^\kappa (l^{1-\kappa} - x_0^{1-\kappa})$$

a pokud tam dáme dva

$$E_2 = \frac{1}{1-\kappa} S p_0 (2x_0)^\kappa (l^{1-\kappa} - (2x_0)^{1-\kappa}).$$

Takže pro poměr dostřelů máme

$$\frac{s_2}{s_1} = \frac{E_2}{E_1} = 2^\kappa \frac{l^{1-\kappa} - (2x_0)^{1-\kappa}}{l^{1-\kappa} - x_0^{1-\kappa}},$$

což už je požadované řešení.

Ještě pár poznámek na závěr:

1. Výbuch neprobíhá tak jak se s ním tady počítalo, ve skutečnosti hoří směs celou dobu, po kterou je náboj v hlavni. Pokud bychom dělo nabili něčím co vybuchuje takto (tj. všechna výbušnina se najednou změní v plyn), dělo by se s největší pravděpodobností roztrhlo, což je efekt, který při námořní bitvě nepotěší (samozřejmě za předpokladu, že nastane na naší lodi, na nepřátelské je vítán).
2. Při výbuchu je tlak plynu v hlavni řádově větší než atmosférický, takže ten se může s klidem zanedbat.
3. Ještě asi nikdo nevyrobil tak dlouhé dělo, aby tlak v hlavni při výstřelu poklesl na hodnotu srovnatelnou s atmosférickým, i tenhle jev se dá s klidným svědomím zanedbat.

4. Loď s desetipalcovými děly není loď bitevní, ale křižník. Za toto pochybení se vám všem omlouváme a děkujeme Vladimíru Fukovi za to že nás na něj upozornil.

Karel Kouřil